

Predlogi dograjevanja organizacije in financiranja vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji

prof. Alojz Pluško †, mag. Alenka Krapež, prof. Gregor Pečan, prof. Robert Gajšek, mag. Anton Baloh, mag. Branko Kumer, dr. Andreja Barle Lakota, dr. Slavko Gaber, mag. Meta Kamšek

Pričujoči zapisi, ki na svoj način sklenejo naše premisleke in predloge za dograjevanje *Kakovostnega in pravičnega sistema vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji v desetletjih do leta 2050* in onstran, so sestavni del sicer tu zbranih predlogov sprememb. Razlog za to je preprost: organizacija in financiranje sta tako izhodišče kot sklepni okvir premislekov o prihodnosti vzgoje in izobraževanja v urejeni družbi s preišljenim pristopom k edukaciji.

V nadaljevanju predstavljamo izbrane, po mnenju avtorjev in avtoric zapisa, posebej izpostavljene elemente organizacije in financiranja sistema, ki kličejo po domišljanju v času javne razprave, ki bo imela za cilj oblikovanje nove družbene pogodbe o vzgoji in izobraževanju v naši državi.

1. FINANCIRANJE

Financiranje VIZ v Sloveniji, tudi skladno s tretjim členom ustave, razumemo kot enega ključni delov javne skrbi za skupno dobro. Brez skrbi za stabilno in zadostno financiranje VIZ si ni mogoče predstavljati delujoče socialne države in družbe, v kateri državljanke in državljani delijo prizadevanja in koristi sobivanja v družbi, ki svojo moč in dobrobit utemeljuje v znanju, veščinah in vrednotah zahodne civilizacije.

V zahtevnih časih ekonomske, okoljske in tehnološke izpostavljenosti je tako nujno v Sloveniji tudi *kolektivno ozavestiti*, da je potrebno področju vzgoje in izobraževanja – kombinirano iz javnih financ države in občin kontinuirano namenjati najmanj 6% BDP.

V Sloveniji delež sredstev za izobraževanje od leta 2005 do danes sistematično pada (2005 je bil 5,3 % BDP, 2019 4,2 %, v času COVID se je popravil na 4,6 % BDP, kar pa ne bo imelo trajnega učinka; Vir: OECD). Ne preseneča, da vzporedno praviloma pada tudi delež proračunskih sredstev občin, ki ga namenjajo za izobraževanje (2005 je Slovenija s proračuna namenila 11,5 % za izobraževanje, leta 2020 le še 8,8 % proračunskih sredstev). Z omenjenim deležem javnih financ in ob individualnih vlaganjih oseb, ki živimo na ozemlju Republike Slovenije, bomo omogočili evropsko primerljivo plačilo zaposlenih v VIZ in druge materialne pogoje (oprema, prostori....) za kakovostno in pravično delovanje sistema. Pri odločanju o deležu BDP za področje nam mora kot vodilo služiti primerjava z državami, ki na mednarodnih raziskavah znanja (PISA, TIMMS, PIRLS) dosegajo rezultate, ki jih je na teh raziskavah do leta 2020 dosegala Slovenija in sodijo med družbe, s katerimi se tudi sicer želimo primerjati (gl. OECD 2023, str.281-291).

- 1.1. Delež BDP namenjen za področje VIZ v Republiki Sloveniji iz javnih sredstev mora biti zapišan tudi v vsakokratnem Nacionalnem programu VIZ.

- 1.2. Zgoraj zapisan obvezni delež pa naj bo kot zakonska obveza države in občin in kot znak zavezanosti naše družbe k vlaganju v znanje, vpisan tudi v *Zakon o organizaciji in financiranju VIZ*.

2. STATUS PEDAGOŠKEGA POKLICA

- 2.1. Pomemben del stabilnega financiranja in delovanja VIZ – tudi skrbi za status in »privlačnost« pedagoškega poklica mora biti skrb za ustrezne plače strokovnih delavk in delavcev v VIZ. Upadanje zanimanja za pedagoške poklice v Sloveniji je ob naraščajoči zahtevnosti dela v razredu/vzgojni skupini zaskrbljujoča. Leta 2010 je bila povprečna plača učiteljev in drugih strokovnih delavcev 18 % nad povprečno plačo v državi, leta 2022 le še 7 %. Povprečna plača učiteljev in drugih strokovnih delavcev na delovnih mestih z zahtevano izobrazbo je bila v letu 2022 7 % nižja od povprečne plače vseh zaposlenih v javnem sektorju na delovnih mestih z zahtevano enako stopnjo izobrazbe. Konstantno padanje vrednosti pedagoškega dela lahko ilustriramo, s primerjavo plač učiteljev in vojakov v Sloveniji. Leta 2010 je bila povprečna plača slovenskih vojakov 1690 € bruto, osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev ter drugih strokovnih delavcev pa 2077 €, leta 2022 se to razmerje obrne; vojaki 2403 €, učitelji 2255 € (Vir: Portal plač MJU, Mesečna poročila MJU, SURS. Izračun: SVIZ). A razsežnosti razvrednotenja pedagoškega dela postanejo dramatične, ko k tej plačni primerjavi dodamo izobrazbeno strukturo enih in drugih. V letu 2020 je imelo 91 % vseh učiteljev in drugih strokovnih delavcev univerzitetno izobrazbo (VII/2), hkrati je imelo 73 % vseh vojakov v Sloveniji (Vir: Ispap, izračuni SVIZ), ob višji povprečni plači, srednjo ali poklicno izobrazbo (V. in IV).

Razmerje med učiteljem na začetku karierne poti in učiteljem, ki karierno pot zaključuje, mora biti manjše vendar moramo to doseči z dvigom začetne plače. Ravnatelji bi morali imeti (večji) del plačne mase (vsaj 5 %) za nagrajevanje nadpovprečno dobro opravljenega dela. Omogočena bi morala biti tudi spodbuda učiteljem z ugodnostmi v obliki bonov za nakupe knjig, abonmaje, naročila na periodiko in podobne kulturno izobraževalne dejavnosti.

- 2.2. Primerljive - stimulatивne plače - je potrebno zagotoviti tudi ravnateljicam in ravnateljem vzgojno izobraževalni zavodov. Omenjene plače naj bodo v delu vezane tudi na velikost in kompleksnost zavoda, ki ga vodijo – pri čemer bi morali zagotavljati primerljivost s področji sociale, zdravstva, kulture, javne uprave. Ob tem pa ne smemo pozabiti, da je tudi na manjših VIZ potrebno zagotoviti delovanje vseh predvidenih dejavnosti navkljub normativom, ki bi to močno otežili.
- 2.3. Država, fakultete in občine naj bodo z zakonom zavezane skrbeti za dolgoročno načrtovanje zagotavljanja zadostnega števila razpisanih mest za pedagoške študije in tudi za stimulatивno štipendijsko, plačno politiko in delovne pogoje zaposlenih v polju VIZ. Ministrstvo pristojno za šolstvo pa naj skrbi za dejansko izvajanje zakonskih zavez.
- 2.4. Ministrstvo pristojno za šolstvo (tudi tisto za visoko šolstvo) mora(ta) sistematično skrbeti za kadrovsko ustrezno zasedbo in »obnovo« primernega števila zaposlenih na fakultetah, ki pripravljajo na opravljanje pedagoških poklicev in Pedagoškega inštituta tako v pedagoškem kot tudi raziskovalnem delu zaposlenih.
- 2.5. Fakultete so ob tem dolžne, ko jim je zagotovljeno ustrezno financiranje (s tem tudi možnost za ustrezno kadrovanje na njih zaposlenih) ter prostorski pogoji, razpisati

število študijskih mest, ki bo usklajeno z dolgoročnim načrtom potreb po kadrih na področjih VIZ v Sloveniji.

2.6. PREHODNO REŠEVANJA KADROVSKE STISKE – pomanjkanje učiteljskega kadra in svetovalnih delavk in delavcev v šolah v Sloveniji.

Podatki iz šol v Sloveniji (gl. Pomanjkanje -1 (2022) in Pomanjkanje – 2 (2023-2024)) kažejo, da trenutno šole iščejo in, tudi ob večkratnih razpisih, ne dobijo ustrezno izobraženih strokovnih delavk za poučevanje tako na razredni kot predmetni stopnji. Podobna je slika tudi ob razpisovanju delovnih mest na srednjih šolah. Veliko je tudi pomanjkanje kandidatk in kandidatov za delovna mesta svetovalnih delavk.

Očitno bo treba pomanjkanje pedagoškega kadra v prehodnem obdobju, v katerem bodo fakultete in država, tako s povišanjem plač kot z zagotavljanjem boljših pogojev dela ter s tem s povečanjem vpisa na študijske programe, premostiti z začasnimi, a nujnimi ukrepi. Sicer sistemu grozi zdravstvenemu podobna – verjetno celo hujša – kriza. V premislek, ki naj ga skupaj opravijo združenja vodstev šol in vrtcev (tudi njihove podružnice upokojenih ravnateljic in ravnateljev); fakultete, predstavnice sindikatov VIZ (učiteljstva) in ministrstva pristojnega za šolstvo, dajemo naslednje predloge in upamo, da bodo ustrezno domišljeni, dopolnjeni in realizirani v doglednem času, zmanjšali nesprejemljive težave vrtcev in šol.

- S plačno politiko in z javnim nagovorom pristojnih (vključno z vrhom države) stimulirati vsaj delno podaljševanja opravljanja pedagoškega dela sicer do pokojnine že upravičenih pedagoških delavk in delavcev.
- Spodbuditi je potrebno tudi delno reaktiviranje pedagoških delavk in delavcev, ki so pripravljene za del delovnega časa pomagati reševati kadrovske stiske v šolah in vrtcih... (posebej do starosti 70 let) in tej potrebi primerno regulirati njihovo upravičenje do pokojnine in plačila za opravljanje pedagoške dejavnosti.

Oba ukrepa naj bosta časovno omejena (3-5 let)?

- Omogočiti sodelovanje študentk petega letnika pedagoških študijev v pedagoškem procesu ob vodenju mentoric/mentorjev (šola in fakultete(tu tudi tisti, ki so hitro odšli v pokoj prevzamejo del obveznosti)

S strani ministrstva je potrebno zagotoviti sredstva za kadre za pospešeno in intenzivirano izvajanje PAI po sistemu dvo-triletnega dopolnilnega izobraževanja diplomantk in diplomantov predvsem družboslovja in humanistike, ki iščejo delo. V poučevanje se lahko vključijo že po prvi tretjini opravljenega PAI programa in ob zavezi, da bodo z opravljanjem programa nadaljevali tudi v modulih II in III pridobijo pomembne del pravice, ki jim sicer pripada šele po zaključku PAI programa (podaljševanje delovnega razmerja; vsaj del plačila, ki sicer pripada šele po omenjenem zaključku; leta opravljenega poučevanja se štejejo za leta v sistemu napredovanja...)

Po premisleku sprejeti odločitev ali lahko nekaj podobnega naredimo tudi za področje tehniških poklicev (če bodo plače spodbudne)?

V pogojih deficitarnosti poklicev ugodnejši pogoji za ureditev stanovanjskega problema (kreditni...)

- 2.7. Potreben je temeljiti razmislek, kako upoštevati dejstvo, da je učiteljski poklic specifičen: od definicije delovnega časa (ne more se enotiti in evidentirati na način, kot ga predpisuje Zakon o evidencah na področju dela in socialne varnosti), do napačnega razumevanja, da gre v vzgojno izobraževalnem procesu za storitev (ni preprostega enačaja med odjemalcem in učencem/dijakom/starši, saj je za dober izid nujno potrebno sodelovanje. Šolsko delo ni storitev, je dejavnost, ki je ne kaže meriti na načine dela v tovarni.
- 2.8. Posebnega premisleka je vredno tudi vprašanje danes dvojno vodenje statistik in bilanc. Kjer je le mogoče, ga je potrebno odpraviti.

3. ŠOLA ZA RAVNATELJE

Šola za ravnatelje je treba ponovno vzpostaviti kot samostojen zavod in prenoviti program v več smereh:

Dosedanji program potrebuje poleg veččin, potrebah za upravljanje institucije, nadgradnjo modula pedagoškega vodenja. Pedagoškemu vodenju je v sistemu upravičeno dodeljena visoka stopnja strokovne avtonomije, toda to pomeni, da je v podpori potrebno zagotoviti veliko več vodenja, ki omogoči vodjem kvalitetno vodenje in dejansko strokovno avtonomijo. Izzivi obsegajo vprašanja, kako izbrati avtonomno pot do zastavljenega cilja, kako načrtovati za daljše in krajše obdobje, kako vključujoče načrtovati in oblikovati načrt, kako podpirati, usposabljanje učitelje, kako se soočati z odpori za spremembe, spoznati glavne novosti v edukacijskih procesih in pridobiti nova znanja o vrednotenju VI dela.

- 3.1. Pomembna novost dela ŠR naj bo tudi izobraževanje formalno imenovanih vodij aktivov za pedagoško vodenje. V ta program je potrebno vključiti veliko praktičnega dela, osnovnega pedagoškega znanja in večine spremljanja in vrednotenja. Modul naj se izkazuje s pridobljeno licenco za pedagoško vodenje.
- 3.2. Šola za ravnatelje mora biti ponovno in dodatno vpeta v mednarodno mrežo šol za ravnatelje in tudi po tej poti skrbeti za formiranje naslednjih generacij vodij šol in vrtcev ter hkrati kadra na šoli za ravnatelje. Ob vključenosti v mednarodno okolje je potrebno na šoli ob sodelovanju s fakultetami in Pedagoškim inštitutom izvajati tudi raziskave in primerjalne študije ter ob teh procesih zagotavljati stalno izmenjavo dobrih praks pedagoškega vodenja. Ena od možnih oblik pri tem je oblikovanje digitalne platforme za izmenjavo dobrih praks.
- 3.3. Tako zastavljen program ŠR bi moral veljati kot ena od opravljenih obveznosti na znanstvenem magisteriju, specializaciji ali doktorskem študiju pedagoških strok.

4. VPLIV DRUGIH ZAKONOV NA DELOVANJE ŠOL

Razkleniti je potrebno poseganje zakonov, ki niso šolski, v področje vzgoje in izobraževanja. Za ta namen moramo oblikovati skupino, ki bo v zakonih, ki urejajo delo šol in vrtcev oblikovala člene, ki preprečujejo poseganja drugih zakonov v pedagoško delo vrtcev in šol.

- 4.1. Skupina naj pripravi 10 najbolj urgentnih zavarovanj pedagoške avtonomije delovanja šole in vrtca
- 4.2. Domisli naj tudi kako povečati odgovornost Ministrstva odgovornega za šolstvo in inšpekcije za zmanjšanje škodljivega oviranja vzgojnega in izobraževalnega dela v šoli, ki ga v šolsko prakso vnaša agresivno in do svojih otrok pretirano protektivno

nastopanja dela staršev, ki šolam, učiteljstvu grozijo z inšpekcijo, odvetnicami, tožbami ipd.

5. PARTNERSKI ODNOSI ŠOLA, STARŠI IN ŠOLSKE OBLASTI

Sistem javne šole v RS naj dogradi partnerski odnos med šolami, starši, sindikati, eksperti, združenji ravnateljic in ravnateljev in šolskimi oblastmi.

Vzpostavitev omenjenega partnerstva naj bo znak vključevanja vseh deležnikov v skrb za produktivno delovanje sistema in oblikovanja dobre šolske klime. Najpomembnejši deležniki naj na ravni države kot enega od gradnikov odlične javne šole vzpostavijo sistem regularnega sodelovanja, medsebojnega obveščanja ter skupnega iskanja rešitev.

Ob vzpostavljenem sodelovanju naj vzpostavijo tudi prakso rednega javnega predstavljanja odprtih vprašanj ter dogovorjenih pristopov k njihovemu razreševanju. Predlagano sodelovanje naj bi pripomoglo k bolj odprtemu javnemu dialogu o šolskem sistemu, kar bi omogočilo deležnikom naslavljanje odprtih vprašanj in posledično tudi prevzemanja skupne odgovornosti za delovanje sistema. Na ta način bi se v javnosti povečalo tudi zaupanje v sistem vzgoje in izobraževanja.

Letno objavljen dokument bi lahko služil tudi kot usmerjevalni dokument za šole in njihove razvojne načrte.

6. KREPITEV SVETOVALNE SLUŽBE

Zaradi povečane kompleksnosti sodobnih družb in posledično tudi obremenitev staršev in dokler ne začnemo kot družba skrajševati delovnega časa je potrebno krepiti svetovalne službe in funkcije razrednika v šolah kot podporo vodstvom šol in staršem pri skrbi za delovanje vrtcev in šol ter s tem za dobrobit novih generacij.

6.1. Svetovalno delo naj bo bolj strukturirano, ciljno naravnano ter v večji meri proaktivno.

Delovanje naj bo notranje razlikovano glede na specifične (starost, program, okolje) potrebe učencev in dijakov in usmerjeno v preventivo in razvoj mladine. Obsega naj dejavnosti za celotne razrede, skupine in posameznike. Hkrati je potrebno vsebinsko opredeliti vlogo razrednika v šoli in predvsem razmejiti delo razrednika in svetovalnih delavcev različnih specialnosti, ki so lahko uspešni le s skupnim delom in sodelovanjem.

6.2. Razvijati želimo različne oblike individualne pomoči in podpore. Ob tem je potrebno premisliti kako okrepiti podporo vrstnikov pri pridobivanju znanja - skupnem učenju, socialno podporo vrstnikov kot npr. vrstniško partnerstvo. Pri takem načinu učenja pridobijo vsi udeleženci, ne le vrstniki, ki dejansko potrebujejo podporo pri učenju.

6.3. Odprto ostaja tudi vprašanje podpore staršem pri vzgoji otrok v družini. Šole vedno znova ugotavljamo slab odziv pri poskusih pritegniti starše k dejavnostim, ki bi jim omogočale boljše obveščenost o izzivih uspešne vzgoje v družinskem okolju.

Svetovalno službo naj se uvrsti med strokovne organe šole.

7. VODENJE ŠOL

Kot element skrbi za uspešno delovanje šol je potrebno ob zgoraj že omenjenih mehanizmih v šolah kot del horizontalnega upravljanja šole domisliti model uvedbe vodij aktivov.

Vodenje šol poteka po eni strani administrativno z upoštevanjem splošne in področne zakonodaje, ki z institutom inšpekcij tvori celovit sistem *kulture predpisnosti*. Ker omenjeno ne spremlja razvoj drugih mehanizmov skrbi za delovanje šole, postaja predpisovanje – ti. juridično upravljanje vse bolj dominantno.

Po drugi strani je osnovnemu poslanstvu šole tj. pridobivanju ZNANJA, VEŠČIN IN VREDNOT z najboljšimi nameni namenjeno mesto avtonomnega strokovnega opravila, ki ni predmet močne reguliranosti in tudi nobene celovite strokovno tehtne presoje o kvaliteti pedagoškega delovanja šole. Tako se v praksi – tudi zaradi kadrovske podhranjenosti vodstvenega kadra – vodstva vrtcev in šol pogosto naslanjajo na »predpisovanje« kot rešilno oprijemališče. Od tu verjetno izhajajo tudi najpogostejša mnenja učiteljev, da je v šoli preveč administracije.

Številni EU projekti dajejo vtis, da se šole pedagoško razvijajo izjemno hitro. Praviloma pa projekti naslovijo izbrane šole in učitelje v omejenem času. Tako vzpostavljen sistem projektov tudi zaradi nezadostne skrbi za diseminacijo onstran njihovega trajanja ne prinese širitve znanj, spretnosti, izkušenj na večino kolektiva in še manj na večino šol. Pedagoško voditi šolo, usmerjati in navdihovati zaposlene, se soočati z odpori, težavami pri razvijanju osnovnega pedagoškega poslanstva ustvarjanja znanja je strokovno zahtevno, predvsem pa zahteva dejansko in stalno podporo učiteljem.

7.1. Kot del horizontalnega upravljanja šol zato predlagamo model uvedbe *profesionalnih vodij aktivov*, kar je praksa v večini evropskih držav. Tako vzpostavljena vloga vodje aktiva predpostavlja, da je:

- Vloga vodje aktiva primerno finančno ovrednotena v obliki manjše neposredne učne obveznosti in s primerno višjim plačnim razredom.
- Funkcija zahteva oblikovanje minimalnih pogojev za imenovanje (strokovni naziv, podpora vodstva, podpora članov aktiva) in ustrezna tudi formalno izkazana znanja za to delo, ki jih kandidatka lahko pridobi v posebnem modulu Šole za ravnatelje, ki pri tem delu sodeluje s strokovnjaki pedagoških ved na univerzah.
- Terminsko bi vloga morala biti časovno vezana na obdobje trajanja razvojnega načrta/mandat ravnatelja.
- Vsebinsko bi morala biti vezana tudi na jasne cilje sistema vzgoje in izobraževanja države za daljše obdobje npr. 10 let, v katerem se vsi učitelji usposobijo za izbrano prioriteto. ZRSS pa naj ob sistematičnem sodelovanju s kadrovske šolami, v tem obdobju ponudi več vrst stalne podpore šolam. Cilje in poti naj si pri tem izbirajo vrtci in šole sami.
- Nov položaj in vloga vodje aktiva predpostavljala odgovornost vodje (skupaj z vodstvom šole) za načrtovanje strokovnega dela članov aktiva, načrtovanje, izobraževanje in usposabljanje, uvajanje, spremljanje, vrednotenje dela na didaktičnem in predmetno strokovnem področju in seveda tudi na področju sodelovanja s starši in pri vzgojni problematiki.
- Vodja aktivov bi lahko ob podpori učitelja stroke oz. predmeta izvajal tudi vlogo mentorja pripravnikom ter skrbel za organizacijo prakse za študentke pedagoških študijev.

Vodja aktiva bi bil tudi stalni član strokovnega kolegija in šolskega razvojnega tima.

Aktualni globalni dokumenti o izobraževanju in vzgoji izpostavljajo globalno potrebo po vrnitvi k pedagoškemu delu in k tinskemu delu učiteljev. Omenjeni izzivi so za vsak sistem tako obsežni, da bi se vloga vodje aktiva morala osredotočiti na te naloge in nikakor k podpori administrativnim opravilom.

Normativ bi moral zagotoviti primerno število vodij aktivov v vsaki šoli.

Dobrodošlo bi bilo uvesti vlogo vodje aktiva razrednikov kot stičišče izmenjave izkušenj in neposrednega usposabljanja za vlogo razrednika na ravni šole.

Opisana vodstvena struktura bi skupaj z okrepljeno svetovalno službo bistveno lažje skrbela za kakovosten razvoj šole na vzgojnem in izobraževalnem področju in bila kos izzivom sodobne družbe in vseh pričakovanih prehodov.

8. POSEBNE POTREBE – realno identificiranje, strokovno naslavljanje in financiranje.

Z uvedbo koncepta inkluzije in usmerjanja otrok in mladostnikov z motnjami, ovirami in primanjkljaji oz. posebnimi izobraževalnimi potrebami se je zdelo, da so tem učencem zagotovljeni potrebni pogoji za uspešno izobraževanje. Po več kot dveh desetletjih uvajanja navedenega koncepta in izvajanja procesov usmerjanja se odpirajo številna vprašanja, ki zahtevajo ponoven premislek. Število vključenih v posebne vzgojno-izobraževalne organizacije se ne zmanjšuje, nenehno se povečuje število otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami (največ tistih s primanjkljaji na posameznih področjih učenja), postopki usmerjanja otrok (odločba) ne omogočajo fleksibilnih načinov izvajanja pomoči, načini izvajanja dodatne strokovne pomoči včasih celo otežkočajo sodelovanje pri rednem pouku, oblike pomoči niso dovolj diferencirane glede na posamezne primanjkljaje in motnje, nekatere oblike pomoči ne krepijo samostojnosti, temveč celo potencirajo nemoč učenca. Posebej zaskrbljujoče je področje specifičnih kategorij primanjkljajev, ki od učiteljev zahteva dodatno delo s pripravo posebnih gradiv (npr. prevodi v brajlico) za dijaka in pregledovanjem njegovih izdelkov, ki v trenutni ureditvi ni prepoznana kot dodatno delo.

Nadaljnji razvoj izobraževalne politike na tem področju bi moral premisliti postopek usmerjanja z odločbo (ali ni mogoč sklep ali pa izrek pravic, ki bi omogočal bolj fleksibilno izvajanje pomoči), zagotoviti možnost močno povečanega izvajanja pomoči na začetku – potem postopno zmanjševanje, omogočiti status učitelja dodatne strokovne pomoči kot svetovalnega delavca (kot nekoga, ki zna svetovati, kako naj se prilagajajo načini učenja in poučevanja), premisliti o načinu zaposlovanja učitelja dodatne strokovne pomoči (vezava na odločbe in seštevek ur konkretnih učencev). Tak način zaposlovanja za učitelja pomeni negotovo prihodnost, za ravnatelja, (če ga hoče obdržati) pa nujo, da odkrije tudi v prihodnosti toliko učencev z odločbo, da bo zadostil normativu za učitelja DSP). Razmisliti velja tudi o krepitvi moči (normativi, dodatno nagrajevanje) učiteljev, ki sicer učijo konkretnega učenca in ne dodajanje drugega učitelja – učitelja DSP. Učitelj DSP bi bil lahko predvsem v vlogi svetovalca oz. zaposlenega v svetovalni službi. Razmisliti o upoštevanju dodatne obremenitve za učitelje, ki morajo zaradi specifične motnje dijaka gradiva zanj pripravljati posebej.

Predvsem pa je treba premisliti, kaj želimo kot družba doseči s sistemom inkluzije, zlasti v luči, da je raznolikost posebnosti, ki so vključene v redno šolanje, izjemno velika tako po naravi posebnosti, kot po izraženosti le te pri posameznem otroku. Če je to, da se lahko

vsak človek samostojno vključi v družbo in k njej doprinese glede na svoje sposobnosti, potem smo dolžni zagotoviti sistem, ki zgodaj odkriva specifične potrebe in jih z ustreznimi ukrepi poskuša skupaj s starši nasloviti – oz. kompenzirati primanjkljaje, da bodo otroci po določenem času dejansko postali del razreda in otroka usmeriti v smer in stopnjo izobraževanja, kjer bo lahko uspešen kljub njegovi posebnosti.

9. ŠOLSKA MREŽA

Ponovno je potrebno premisliti oblikovanje šolske mreže – šolskih okolišev posebej v relaciji do fluktuacij števila otrok.

- 9.1. Mreža šol na ravni OŠ naj sledi racionalnosti uporabe obstoječega šolskega prostora in kadrov. To naj še naprej urejajo občine z obstoječimi predpisi. Ustrezne službe Ministrstva pa naj izvajanje pristojnosti občin tekoče spremljajo.
- 9.2. Oblikovanje mreže na ravni srednjega šolstva sledi drugi logiki in je v večjem delu odvisna od gospodarstva na lokalnem ali regionalnem nivoju. Pri umeščanju programov se sledi dvema principoma. Prvi je princip večjih mestni središč, kjer se izvajajo vsi ali večina obstoječih programov, tako najbolj priljubljenih kot tudi deficitarnih in kamor se tudi kljub obstoju podeželskih šol vpisujejo dijaki iz oddaljenih krajev. Na teh lokacijah je možno izvajati programe na specializiranih programsko enovitih šolah. Drugo je načelo skrbi za decentralizirano mrežo srednjih šol oz. manjših srednjih šol, kjer je vedno mogoče ponuditi le omejen nabor programov.

Obstoječi splošno izobraževalni program gimnazije je za decentraliziran razvoj države bistvenega pomena. Na novo je potrebno premisliti mehanizme financiranja in upoštevati decentralizirano umestitev srednješolskih programov kot državotvorni faktor poseljenosti. Na takšnih šolah se izvaja poleg gimnazijskega še nekaj poklicnih in tehniških programov. V teh primerih je potrebno upoštevati, da je praviloma bazen dijakov približno enak in da se ob preveliki ponudbi programov, vpis razprši do te mere, da je ogrožen splošno izobraževalni program in drugi programi, ki se jim zmanjša vpis in mestoma celo zapirajo oddelki.

Tudi pri skrbi za mrežo srednjih šol in programov morata skupno odgovornost prevzeti občina in pristojno ministrstvo. Pri tem se morata oba deležnika, skupaj z lokalnimi gospodarskimi subjekti zavedati, da mreže šol ni mogoče določiti enkrat za vselej ampak je potrebno z njo razsodno in preiščljeno upravljati. Kriterij »interes gospodarstva« je pri tem pomemben, a ne sme biti edini. Enako velja tudi za presojo finančne upravičenosti.

- 9.3. Ob pripravi tukaj predstavljenih razmislekov opazamo revitalizacijo sicer stare težnje po centralizaciji upravljanja vrtce in v perspektivi tudi šol. Osnovni argument je tudi v tem primeru domnevna učinkovitost oz. racionalnost poslovanja. Čeprav se zdi, da je argument validen, je že dolgo znano, da centralizacija in odvzemanje pravne in drugačne subjektivnosti vrtcem in šolam vodi predvsem do izgube skrbi prejšnjih samostojnih kolektivov, ki niso skrbele za kamnolome ali pa za delovanja kolhozov (tudi tam se koncentracija ni obnesla) ampak za vzgojo in izobraževanje otrok in mladine. Omenjena izguba identifikacije zaposlenih z njihovim vrtcem, njihovo šolo je praviloma privedla do slabše kakovosti skrbi za temeljno poslanstvo in hkrati pogosto tudi za povečanje stroškov po načelu: iz evra naredi enega in pol, nekdo, ki interesa za svoje nima, pa iz evra ne iztisne niti 75 centov. Skratka: ideje o ustanavljanju kolhozov vrtcev in kasneje tudi šol – imenovanje vsemogočnih

direktorice velikih centrov tako konceptualno kot tudi praktično močno odsvetujemo. Pri tem se ni odveč spomniti kako pomemben moment obdobja prosperitete naše nacije je prinesla odločitev, da gremo na svoje in da ljudem omogočimo dostop do lastnine stanovanj ipd.

10. DEREGULACIJA FINANČNEGA DELOVANJA ŠOL IN ODPRTJE V PROSTOR.

Šolsko zakonodajo je potrebno tako v finančnem kot tudi formalnem ter prostorskem smislu pripraviti na večjo odprtost v lokalno skupnost – *ideja šol kot središč skupnosti in podpore šol* zelenemu in digitalnemu prehodu ipd. Ob tem, ko je potrebno domisliti omenjeno sprostitev pogojev za uporabo enega večjih bazenov javnih sredstev kaže imeti v mislih tudi čedalje pogostejše predloge o hibridnih ekonomijah kot mogočih ekonomijah prihodnosti (gl. Östrom(2021) in Marshall Institute LSE (2023)). Šole in vrtci prihodnosti bodo ob omenjenih deregulacijah bistveno boljše podprli zeleni in digitalni prehod in to ne le skozi lastne kurikule ampak tudi kot prostori krožnih ekonomij, mesta izmenjav znanj in dobrin ter tudi kot mesta vzajemnih opor ter kot prostori sobivanja v različnosti.

11. FINANCIRANJE ŠOL IN FORMULE FINANCIRANJA

Financiranje OŠ je relativno primerno urejeno. Premisliti bi bilo potrebno vpliv velikosti oz. majhnosti občin, ko podeželske šole ne morejo zagotoviti svojega deleža pri nabavi nove opreme, ki jo sofinancira država. V tem delu bi moralo biti financiranje odvisno od države, saj razdrobljenost oz. majhnost občin generira vse večje razlike v opremljenosti šol.

Velik problem pa nastopi na srednjem šolstvu oz. pri modelu glavarine. Po dosedanjih izkušnjah model postane sam faktor generiranja velikih razlik v materialnem položaju šol. Manjše podeželske srednje šole so v veljavnem modelu sicer dofinancirane in preživijo. Žal pa sistem ne omogoča razvoja, le preživetje. Tako se ustvarja velik razvojni razkorak med centri in podeželjem. Hkrati pa trenutni sistem preveč prostora prepušča presoji uradnic in uradnikov in hkrati vodstva srednjih šol prepušča v roke manjši ali pa večji benevolentnosti trenutnih upravnih struktur. Dober primer za primerno uravnotežen sistem je švicarski model financiranja, ki ima vgrajeno načelo glavarine, toda razpon primerne glavarine sega od 0,95 % za največje šole do 1,4 za najmanjše šole istega programa.

12. ŠOLANJE NA DOMU.

Šolanje na domu mora ohraniti možnost staršev za izbiro načina formiranja otrok in hkrati poskrbeti za zagotavljanje temeljnih pravic otrok do primerne izobrazbe.

Če naj deluje kot možnost za starše, da preišljeno in v korist otrok izberejo pot šolanja za svoje otroke, ki bo drugačna od poti v javnem šolskem sistemu, bo pa otroku omogočala nadaljevanje izobraževanja na srednješolski ravni in kasneje v terciarnem izobraževanju, je potrebno dopolniti z dodatno preišljenim preverjanjem in ocenjevanjem znanja.

- 12.1. Zavod za šolstvo bi moral učitelje pri njihovem delu dodatno svetovalno podpreti, Ministrstvo in šolska inšpekcija pa bi jih morala zaščititi pred poskusi izsiljevanja ocen, ko otroci, ki so se šolali na domu, ne izkažejo niti temeljne ravni znanja.
- 12.2. Domisliti bi bilo potrebno tudi socializacijski moment izobraževanja na domu. Ob tem, ko bi lahko otroke, ki se šolajo na domu povabili k sodelovanju v različnih

aktivnostih šole (pevski zbor, različnih krožki). Posebnega premisleka bi bila vredna tudi ideja, ki bi omogočila obiskovanje pouka tujega jezika ipd.

- 12.3. Še korak dlje k izkušnji otroka z življenjem in delom v šoli bi otroku lahko pomenila udeležba (morda vsako drugo leto obvezna) v šoli v naravi.
- 12.4. Z namenom odpraviti izigravanje možnosti šolanja na domu za pridobivanje učenk, učencev za šolanje v zasebnih šolah (ki je sicer jasno regulirano in v visokem delu tudi sofinancirano iz javnih financ) je potrebno zaostri ukrepe proti obema stranema, ki sodelujeta v goljufijah omenjene vrste. Staršem, ki prijavljajo šolanje na domu, dejansko pa otroka šolajo v zasebni šoli, je potrebno odvzeti pravico do šolanja na domu, šola pa bi morala na primeru opisane goljufije izgubiti javno sofinanciranje.

13. PREMIŠJENO IN FORMALNO REGULIRANO PARTNERSTVO MED VODSTVI VRTCEV IN ŠOL IN OBLASTJO.

Podpisani pod besedilo, ki je pred nami, predlagamo partnerski premislek o formalni ureditvi statusa ravnateljskih združenj kot akterjev pri evalvaciji delovanja posamičnih ravni šolstva v Republiki Sloveniji ter tudi pri evalvaciji delovanju sistema v celoti. Omenjeni premislek naj med drugim pripelje do formaliziranega procesa sodelovanja ministrstva odgovornega za delovanje posamičnega dela vzgoje in izobraževanja v naši državi in omenjenih ravnateljskih združenj *pri pripravi nacionalnih programov vzgoje in izobraževanja in pri evalvaciji njih v izvrševanju*.

Združenja so že danes organizirana tudi na lokalni ravni in bi lahko prevzela tudi vlogo sogovornika lokalnim oblastem pri vodenju šolske politike ter hkrati izboljšala tudi sodelovanje institucij vzgoje in izobraževanja v občinah vse tja do načrtovanja prehodov med vrtcem, osnovno šolo in naprej v srednje šole. Da bi se sistem vzgoje in izobraževanja tudi tako vzpostavil kot dodaten integrativni moment lokalne skupnosti se zdi samo po sebi razumljivo.

14. PARTNESTVO STARŠEV-VODSTEV ŠOL-SINDIKATOV IN MINISTRSTVA.

Ob omenjenem premisleku bi kazalo domisliti partnersko sodelovanje pri zgoraj omenjenih procesih med različnimi akterji šolskega sistema. Posebej bi kazalo domisliti relacije med ministrstvom in njegovimi javnimi zavodi (gl. 28. čl. ZOFVI)** ter Zvezo aktivov staršev Slovenije, omenjenimi ravnateljskimi združenji in seveda tudi razmerje do reprezentativnih sindikatov.

Člani skupine ZOFVI: prof. Alojz Pluško †, mag. Alenka Krapež, prof. Gregor Pečah, prof. Robert Gajšek, mag. Anton Baloh, mag. Branko Kumer, dr. Andreja Barle Lakota, dr. Slavko Gaber, mag. Meta Kamšek

Literatura in viri

1. *Marshall Institute* (2023). <https://www.lse.ac.uk/marshall-institute/research/publications>
2. *Education at a glance* (2023). Paris: OECD
3. Eurydice (2023) <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/switzerland/overview>

4. *Pomanjkanje učiteljic v Sloveniji-1* (2022)
https://docs.google.com/spreadsheets/d/1EdP_Woi4C3bXOXUADeODrfDyx5zLmbrzp8WRTGCPOqU/edit#gid=0
5. *Pomanjkanje učiteljic v Sloveniji-2* (2023-2024) – gradivo združenja.
6. Östrom, E. (2021). *Upravljanje skupnega*. Ljubljana: ČKZ
7. *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI)* (2023) – neuradno prečiščeno besedilo št. 28
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445>